Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Кафедра фотомистецтва та візуальних практик

ХУДОЖНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ДОКУМЕНТАЛЬНОМУ КІНО

(1990–2020-ті)

Дипломна робота здобувача другого освітньо-кваліфікаційного рівня (магістр)

РИБАК ДЕНІС ІВАНОВИЧ

Науковий керівник: д. мист., проф. Павлова Тетяна Володимирівна

Харків — 2026

Актуальність теми

- Документальне кіно пройшло шлях від радянської хроніки до поліфонічних, естетично самостійних творів, що здобувають визнання на провідних міжнародних кінофестивалях.
- Недостатність системних досліджень художніх трансформацій — від прямолінійного наративу до рефлексивних, гібридних і трансмедійних форм.
- Активізація виробництва після 2014 року та зростання міжнародного визнання: Буковський, Горлова, Бондарчук, Чернов, Васянович та ін.
- Документальне кіно під час повномасштабної війни стає одним із головних напрямів українського кінематографу та голосом нації.

Кадр з фільму «Живі» С. Буковського, 2008

Мета та завдання дослідження

МЕТА: комплексний аналіз художніх трансформацій в українському документальному кіно 1990–2020-х років, виявлення основних тенденцій еволюції образотворчої мови та естетичних стратегій у взаємодії зі світовим кінематографічним контекстом.

1. Визначити стан дослідженості теми та теоретико-методологічні засади
2. Проаналізувати естетичні та художні пошуки у документальному кіно 1990-х–2010-х
3. Дослідити документальне кіно 2010–2020-х, та нові тематичні та стилістичні пріоритети
4. Висвітлити художні трансформації як відображення історичних змін Доби Незалежності
5. Провести практичні експерименти у студії «Імпровізації» — апробація результатів

Об'єкт

Українське документальне кіно як специфічна художня практика і культурний феномен — повнометражні та короткометражні документальні фільми, вироблені в Україні або українськими авторами впродовж 1990–2020-х рр.

Предмет

Художні трансформації: зміни у використанні зображально-виражальних засобів, жанрових форм, монтажних стратегій, принципів взаємодії автора і документованої реальності.

Наукова новизна

Вперше системно узагальнено вплив соціально-політичних змін (Революція Гідності, повномасштабна агресія) на нові естетичні парадигми. Окреслено роль гібридних форм (docudrama) в оновленні жанрової системи.

Іл. 1 — Леонід Анікін. «Моя адреса — Соловки», 1991

РОЗДІЛ 1

Історико-культурні передумови розвитку українського документального кіно

- Вітчизняна наука накопичила досвід вивчення, але комплексного дослідження художніх трансформацій досі не існує.
- Криза 1990-х відкрила простір для нових пошуків — документальне кіно стало найбільш життєздатним жанром.
- Документалістика перетворилась на інструмент культурної пам'яті й «візуальну історіографію» нації.
- Фестивальний рух (Docudays UA) і міжнародні гранти сформували нові можливості для кінематографістів.

РОЗДІЛ 2

Естетичні та художні пошуки у документальному кіно 1990-х – 2010-х років

«Назви своє ім'я» С. Буковський

«Час об'єкта в кадрі» О. Балагура

- Пострадянська спадщина — і тягар, і ресурс: через пам'ять документалістика вибудовувала нову ідентичність.
- Буковський, Стрембіцький, Балагура — маркери нового авторського документального кіно.
- Цифрова революція демократизувала виробництво та змінила природу документалістики.
- Тематичні акценти: соціальні проблеми, пам'ять, урбаністика.

РОЗДІЛ 3

Документальне кіно 2010–2020-х: нові художні парадигми

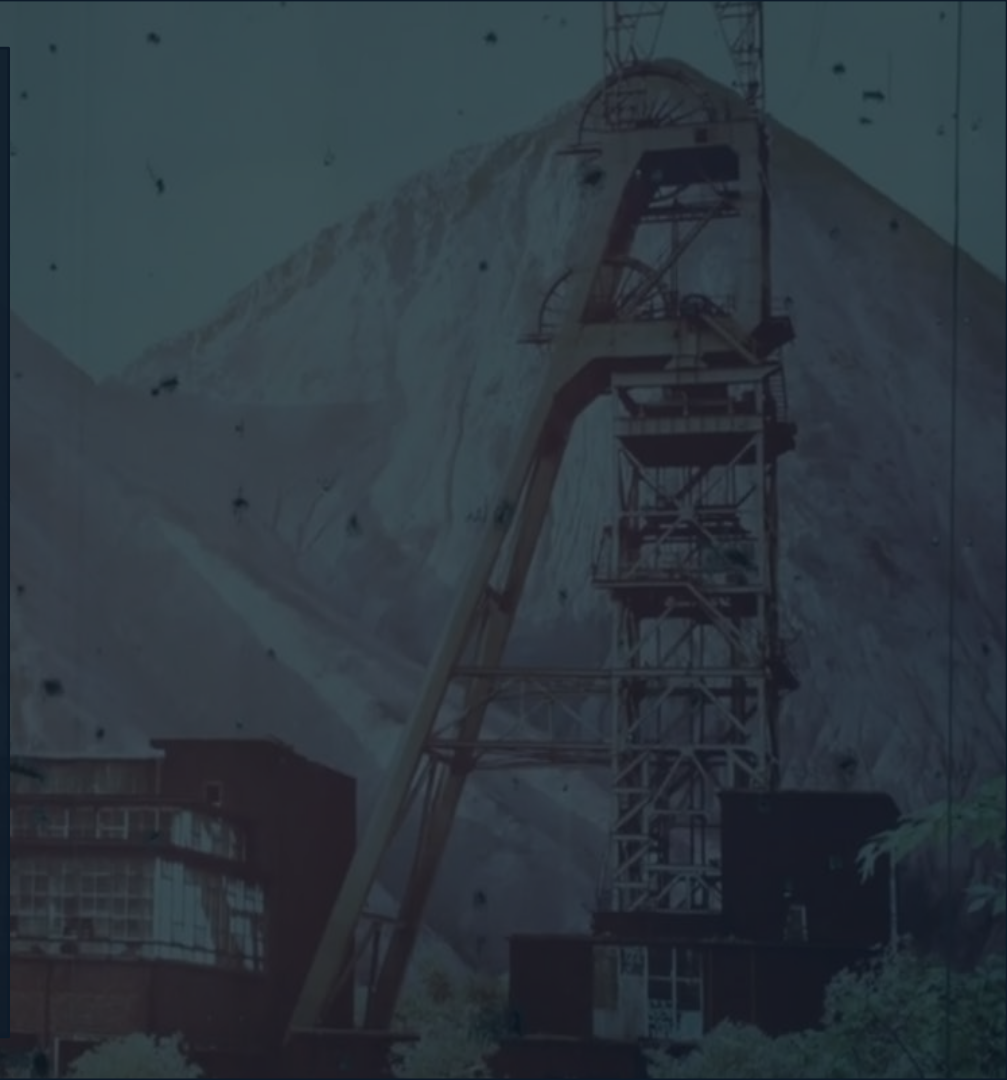
Художні парадигми:

Громадянсько-активістська

Інтимно-поетична

Журналістсько-гуманістична

Антропологічно-есеїстична

РОЗДІЛ 4

Художні трансформації як відображення історичних змін Доби Незалежності

1990-ті

Відхід від радянських канонів, пошук ідентичності, криза виробництва

2000-ті

Авторська суб'єктивність, документ + ігрове, критичне осмислення

2010-ті

Революція Гідності — каталізатор нової документальної культури

2020-ті

Повномасштабна війна: документ як свідчення, рефлексія і комунікація

Три функції документалістики: **Свідчення** · Рефлексія · **Комунікація**

РОЗДІЛ 5

Практичні експерименти у студії «Імпровізації»

Експеримент : «Документ і реконструкція»

Експеримент : «Той хто дивиться»

Експеримент : «Без монтажу»

Вербатім

Фіксація автентичного висловлювання — метод прямої мови без редагування

Спостереження

Принцип невтручання камери — мінімальний авторський вплив на реальність

Гібридна форма

Поєднання документального з художнім через монтаж і звук

ВИСНОВКИ

1. Аналіз наукової розробки теми засвідчив фрагментарний характер існуючих праць, які зосереджуються на окремих фільмах чи режисерах або розглядають документалістику переважно в межах журналістики, залишаючи поза увагою системне дослідження естетичних трансформацій. Брак інтеграції західних теоретичних концепцій (постколоніальні студії, теорія культурної пам'яті, аналіз гібридних форм) підтверджує актуальність і новизну обраної теми та необхідність комплексного підходу.

2. У 1990-х роках українська документалістика розвивалася в умовах кризи виробництва, але саме цей період став визначальним для пошуку нової культурної ідентичності. Роботи Сергія Буковського втілили осмислення історичної пам'яті, а Олександра Балагури — поетичний підхід до реальності, заклавши підвалини нової естетики в умовах відсутності інституційної підтримки.

ВИСНОВКИ

3 2000-ні роки стали підготовчим етапом: сформувалася інституційна інфраструктура, активізувався фестивальний рух, з'явилися нові імена. Продюсерська діяльність Світлани Зінов'євої («Світ мистецтва», «Фотограф»), міжнародне визнання робіт Романа Бондарчука та авторські експерименти Ігоря Стрембіцького підготували ґрунт для художнього прориву 2010-х.

4 Революція Гідності та війна на Сході стали переломним моментом, що визначив нові тематичні та естетичні пріоритети. Фільми Сергія Лозниці («Майдан»), Євгена Афінеєвського («Зима у вогні»), а також стрічка Олександра Течинського, Олексія Солодунова та Дмитра Казака («Все палає») засвідчили нерозривний зв'язок естетики й етики документування та появу гібридних форм, що поєднують документальність із художнім пошуком.

ВИСНОВКИ

5 У 2010–2020-х роках українська документалістика інтегрувалася у світовий кінопроцес через гібридні форми — docudrama, mockumentary, вербатім. Роботи Максима Васяновича, Аліни Горлової та Мстислава Чернова отримали міжнародне визнання, підтвердивши здатність українських режисерів поєднувати локальні теми з глобальним контекстом і універсальність національної документалістики.

6 Українське документальне кіно виконує функцію культурної пам'яті, перетворюючи історичні події та суспільні травми на художні образи. Фільми Лозниці, Афінеєвського, Бондарчука, Чернова та інших митців стали інструментом культурного самопізнання та міжнародної комунікації, формуючи колективну пам'ять.

ВИСНОВКИ

7

Практичні експерименти у студії «Імпровізації» підтвердили прикладну цінність дослідження: застосування методів вербатім, інтерв'ю та гібридних форм довело, що теоретичні висновки можуть бути апробовані у творчій практиці, відкриваючи перспективи для подальших проєктів на межі документальності та художнього пошуку.

Дякую за увагу!